दुर्गा सप्तशती — अध्याय 3

Durga Saptashati — Chapter 3

Source: Selected 1894 ancient core — chapter 3. Also compared: Opening speaker — physical scan 120; Ending and colophon — physical scan 133; Verified 1894 imprint — physical scan 7; Ancient Sanskrit comparison only — independently inspected recitation edition.

प्रारम्भ — वक्ता

SPEAKER

ऋषिरुवाच।

ṛṣiruvāca|

अध्याय 3 — महिषासुरवध

TEXT POSITION 1

निहन्यमानं तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः।
सेनानीश्चिक्षुरः कोपाद्ययौ योद्धुमम्बिकाम्॥

nihanyamānaṃ tatsainyamavalokya mahāsuraḥ|
senānīścikṣuraḥ kopādyayau yoddhumambikām||

TEXT POSITION 2

स देवीं शरवर्षेण ववर्ष समरेऽसुरः।
यथा मेरुगिरेः शृङ्गं तोयवर्षेण तोयदः॥

sa devīṃ śaravarṣeṇa vavarṣa samare'suraḥ|
yathā merugireḥ śṛṅgaṃ toyavarṣeṇa toyadaḥ||

TEXT POSITION 3

तस्य छित्त्वा ततो देवी लीलयैव शरोत्करान्।
जघान तुरगान्बाणैर्यन्तारं चैव वाजिनाम्॥

tasya chittvā tato devī līlayaiva śarotkarān|
jaghāna turagānbāṇairyantāraṃ caiva vājinām||

TEXT POSITION 4

चिच्छेद च धनुः सद्यो ध्वजं चातिसमुच्छ्रितम्।
विव्याध चैव गात्रेषु छिन्नधन्वानमाशुगैः॥

ciccheda ca dhanuḥ sadyo dhvajaṃ cātisamucchritam|
vivyādha caiva gātreṣu chinnadhanvānamāśugaiḥ||

TEXT POSITION 5

स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः।
अभ्यधावत तां देवीं खड्गचर्मधरोऽसुरः॥

sa chinnadhanvā viratho hatāśvo hatasārathiḥ|
abhyadhāvata tāṃ devīṃ khaḍgacarmadharo'suraḥ||

TEXT POSITION 6

सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्धनि।
आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान्॥

siṃhamāhatya khaḍgena tīkṣṇadhāreṇa mūrdhani|
ājaghāna bhuje savye devīmapyativegavān||

TEXT POSITION 7

तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य पफाल नृपनन्दन।
ततो जग्राह शूलं स कोपादरुणलोचनः॥

tasyāḥ khaḍgo bhujaṃ prāpya paphāla nṛpanandana|
tato jagrāha śūlaṃ sa kopādaruṇalocanaḥ||

TEXT POSITION 8

चिक्षेप च ततस्तत्तु भद्रकाल्यां महासुरः।
जाज्वल्यमानं तेजोभी रविबिम्बमिवाम्बरात्॥

cikṣepa ca tatastattu bhadrakālyāṃ mahāsuraḥ|
jājvalyamānaṃ tejobhī ravibimbamivāmbarāt||

Note: Enlarged primary image confirms तेजोभी, also printed in comparison position 9. Retain the long vowel and missing visarga; the surrounding sense is radiance, not an unrecorded correction to तेजोभिः.

TEXT POSITION 9

दृष्ट्वा तदापतच्छूलं देवी शूलममुञ्चत।
तेन तच्छतधा नीतं शूलं स च महासुरः॥

dṛṣṭvā tadāpatacchūlaṃ devī śūlamamuñcata|
tena tacchatadhā nītaṃ śūlaṃ sa ca mahāsuraḥ||

TEXT POSITION 10

हते तस्मिन्महावीर्ये महिषस्य चमूपतौ।
आजगाम गजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः॥

hate tasminmahāvīrye mahiṣasya camūpatau|
ājagāma gajārūḍhaścāmarastridaśārdanaḥ||

TEXT POSITION 11

सोऽपि शक्तिं मुमोचाथ देव्यास्तामम्बिका द्रुतम्।
हुंकाराभिहतां भूमौ पातयामास निष्प्रभाम्॥

so'pi śaktiṃ mumocātha devyāstāmambikā drutam|
huṃkārābhihatāṃ bhūmau pātayāmāsa niṣprabhām||

TEXT POSITION 12

भग्नां शक्तिं निपतितां दृष्ट्वा क्रोधसमन्वितः।
चिक्षेप चामरः शूलं बाणैस्तदपि साच्छिनत्॥

bhagnāṃ śaktiṃ nipatitāṃ dṛṣṭvā krodhasamanvitaḥ|
cikṣepa cāmaraḥ śūlaṃ bāṇaistadapi sācchinat||

TEXT POSITION 13

ततः सिंहः समुत्पत्य गजकुम्भान्तरस्थितः।
बाहुयुद्धेन युयुधे तेनोच्चैस्त्रिदशारिणा॥

tataḥ siṃhaḥ samutpatya gajakumbhāntarasthitaḥ|
bāhuyuddhena yuyudhe tenoccaistridaśāriṇā||

TEXT POSITION 14

युध्यमानौ ततस्तौ तु तस्मान्नागान्महीं गतौ।
युयुधातेऽतिसंरब्धौ प्रहारैरतिदारुणैः॥

yudhyamānau tatastau tu tasmānnāgānmahīṃ gatau|
yuyudhāte'tisaṃrabdhau prahārairatidāruṇaiḥ||

TEXT POSITION 15

ततो वेगात्समुत्पत्य निपत्य च मृगारिणा।
करप्रहारेण शिरश्चामरस्य पृथक्कृतम्॥

tato vegātsamutpatya nipatya ca mṛgāriṇā|
karaprahāreṇa śiraścāmarasya pṛthakkṛtam||

TEXT POSITION 16

उदग्रश्च रणे देव्या शिलावृक्षादिभिर्हतः।
दन्तमुष्टितलैश्चैव करालश्च निपातितः॥

udagraśca raṇe devyā śilāvṛkṣādibhirhataḥ|
dantamuṣṭitalaiścaiva karālaśca nipātitaḥ||

TEXT POSITION 17

देवी क्रुद्धा गदापातैश्चूर्णयामास चोद्धतम्।
बाष्कलं भिन्दिपालेन बाणैस्ताम्रं तथान्धकम्॥

devī kruddhā gadāpātaiścūrṇayāmāsa coddhatam|
bāṣkalaṃ bhindipālena bāṇaistāmraṃ tathāndhakam||

TEXT POSITION 18

उग्रास्यमुग्रवीर्यं च तथैव च महाहनुम्।
त्रिनेत्रा च त्रिशूलेन जघान परमेश्वरी॥

ugrāsyamugravīryaṃ ca tathaiva ca mahāhanum|
trinetrā ca triśūlena jaghāna parameśvarī||

TEXT POSITION 19

विडालस्यासिना कायात्पातयामास वै शिरः।
दुर्धरं दुर्मुखं चोभौ शरैर्निन्ये यमक्षयम्॥

viḍālasyāsinā kāyātpātayāmāsa vai śiraḥ|
durdharaṃ durmukhaṃ cobhau śarairninye yamakṣayam||

Note: The two smaller कालं and असिं commentary verses have 20–21 numbering, but large main core continues with एवं at 20 on leaf 125. Exclude commentary-only verses; do not silently insert them or shift main numbering.

TEXT POSITION 20

एवं संक्षीयमाणे तु स्वसैन्ये महिषासुरः।
माहिषेण स्वरूपेण त्रासयामास तान्गणान्॥

evaṃ saṃkṣīyamāṇe tu svasainye mahiṣāsuraḥ|
māhiṣeṇa svarūpeṇa trāsayāmāsa tāngaṇān||

TEXT POSITION 21

कांश्चित्तुण्डप्रहारेण खुरक्षेपैस्तथापरान्।
लाङ्गूलताडितांश्चान्यान् शृङ्गाभ्यां च विदारितान्॥

kāṃścittuṇḍaprahāreṇa khurakṣepaistathāparān|
lāṅgūlatāḍitāṃścānyān śṛṅgābhyāṃ ca vidāritān||

TEXT POSITION 22

वेगेन कांश्चिदपरान्नादेन भ्रमणेन च।
निःश्वासपवनेनान्यान्पातयामास भूतले॥

vegena kāṃścidaparānnādena bhramaṇena ca|
niḥśvāsapavanenānyānpātayāmāsa bhūtale||

TEXT POSITION 23

निपात्य प्रमथानीकमभ्यधावत सोऽसुरः।
सिंहं हन्तुं महादेव्याः कोपं चक्रे ततोऽम्बिका॥

nipātya pramathānīkamabhyadhāvata so'suraḥ|
siṃhaṃ hantuṃ mahādevyāḥ kopaṃ cakre tato'mbikā||

TEXT POSITION 24

सोऽपि कोपान्महावीर्यः खुरक्षुण्णमहीतलः।
शृङ्गाभ्यां पर्वतानुच्चांश्चिक्षेप च ननाद च॥

so'pi kopānmahāvīryaḥ khurakṣuṇṇamahītalaḥ|
śṛṅgābhyāṃ parvatānuccāṃścikṣepa ca nanāda ca||

TEXT POSITION 25

वेगभ्रमणविक्षुण्णा मही तस्य व्यशीर्यत।
लाङ्गूलेनाहतश्चाब्धिः प्लावयामास सर्वतः॥

vegabhramaṇavikṣuṇṇā mahī tasya vyaśīryata|
lāṅgūlenāhataścābdhiḥ plāvayāmāsa sarvataḥ||

TEXT POSITION 26

धुतशृङ्गविभिन्नाश्च खण्डं खण्डं ययुर्घनाः।
श्वासानिलास्ताः शतशो निपेतुर्नभसोऽचलाः॥

dhutaśṛṅgavibhinnāśca khaṇḍaṃ khaṇḍaṃ yayurghanāḥ|
śvāsānilāstāḥ śataśo nipeturnabhaso'calāḥ||

TEXT POSITION 27

इति क्रोधसमाध्मातमापतन्तं महासुरम्।
दृष्ट्वा सा चण्डिका कोपं तद्वधाय तदाकरोत्॥

iti krodhasamādhmātamāpatantaṃ mahāsuram|
dṛṣṭvā sā caṇḍikā kopaṃ tadvadhāya tadākarot||

TEXT POSITION 28

सा क्षिप्त्वा तस्य वै पाशं तं बबन्ध महासुरम्।
तत्याज माहिषं रूपं सोऽपि बद्धो महामृधे॥

sā kṣiptvā tasya vai pāśaṃ taṃ babandha mahāsuram|
tatyāja māhiṣaṃ rūpaṃ so'pi baddho mahāmṛdhe||

TEXT POSITION 29

ततः सिंहोऽभवत्सद्यो यावत्तस्याम्बिका शिरः।
छिनत्ति तावत्पुरुषः खड्गपाणिरदृश्यत॥

tataḥ siṃho'bhavatsadyo yāvattasyāmbikā śiraḥ|
chinatti tāvatpuruṣaḥ khaḍgapāṇiradṛśyata||

TEXT POSITION 30

तत एवाशु पुरुषं देवी चिच्छेद सायकैः।
तं खड्गचर्मणा सार्धं ततः सोऽभून्महागजः॥

tata evāśu puruṣaṃ devī ciccheda sāyakaiḥ|
taṃ khaḍgacarmaṇā sārdhaṃ tataḥ so'bhūnmahāgajaḥ||

TEXT POSITION 31

करेण च महासिंहं तं चकर्ष जगर्ज च।
कर्षतस्तु करं देवी खड्गेन निरकृन्तत॥

kareṇa ca mahāsiṃhaṃ taṃ cakarṣa jagarja ca|
karṣatastu karaṃ devī khaḍgena nirakṛntata||

TEXT POSITION 32

ततो महासुरो भूयो माहिषं वपुरास्थितः।
तथैव क्षोभयामास त्रैलोक्यं सचराचरम्॥

tato mahāsuro bhūyo māhiṣaṃ vapurāsthitaḥ|
tathaiva kṣobhayāmāsa trailokyaṃ sacarācaram||

TEXT POSITION 33

ततः क्रुद्धा जगन्माता चण्डिका पानमुत्तमम्।
पपौ पुनः पुनश्चैव जहासारुणलोचना॥

tataḥ kruddhā jaganmātā caṇḍikā pānamuttamam|
papau punaḥ punaścaiva jahāsāruṇalocanā||

TEXT POSITION 34

ननर्द चासुरः सोऽपि बलवीर्यमदोद्धतः।
विषाणाभ्यां च चिक्षेप चण्डिकां प्रति भूधरान्॥

nanarda cāsuraḥ so'pi balavīryamadoddhataḥ|
viṣāṇābhyāṃ ca cikṣepa caṇḍikāṃ prati bhūdharān||

TEXT POSITION 35

सा च तान्प्रहितांस्तेन चूर्णयन्ती शरोत्करैः।
उवाच तं मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरम्॥

sā ca tānprahitāṃstena cūrṇayantī śarotkaraiḥ|
uvāca taṃ madoddhūtamukharāgākulākṣaram||

TEXT POSITION 36

देव्युवाच।
गर्ज गर्ज क्षणं मूढ मधु यावत्पिबाम्यहम्।
मया त्वयि हतेऽत्रैव गर्जिष्यन्त्याशु देवताः॥

devyuvāca|
garja garja kṣaṇaṃ mūḍha madhu yāvatpibāmyaham|
mayā tvayi hate'traiva garjiṣyantyāśu devatāḥ||

TEXT POSITION 37

ऋषिरुवाच।
एवमुक्त्वा समुत्पत्य सारूढा तं महासुरम्।
पादेनाक्रम्य कण्ठे च शूलेनैनमताडयत॥

ṛṣiruvāca|
evamuktvā samutpatya sārūḍhā taṃ mahāsuram|
pādenākramya kaṇṭhe ca śūlenainamatāḍayata||

Note: Fresh primary inspection confirms सारूढा; the footnote records एवमासाद्य. Comparison leaf 112 position 40 adds an avagraha; it is not imported. Retain embedded ऋषिरुवाच without a second counted speaker.

TEXT POSITION 38

ततः सोऽपि पदाक्रान्तस्तया निजमुखात्ततः।
अर्धनिष्क्रान्त एवासीद्देव्या वीर्येण संवृतः॥

tataḥ so'pi padākrāntastayā nijamukhāttataḥ|
ardhaniṣkrānta evāsīddevyā vīryeṇa saṃvṛtaḥ||

TEXT POSITION 39

अर्धनिष्क्रान्त एवासौ युध्यमानो महासुरः।
तया महासिना देव्या शिरश्छित्त्वा निपातितः॥

ardhaniṣkrānta evāsau yudhyamāno mahāsuraḥ|
tayā mahāsinā devyā śiraśchittvā nipātitaḥ||

Note: The smaller एवं स महिषो half-verse and त्रैलोक्यस्थदा distich are inside commentary; the footnote explicitly says the former is not in the main text. Large main 40 is ततो हाहा. Exclude them from main-core scope.

TEXT POSITION 40

ततो हाहाकृतं सर्वं दैत्यसैन्यं ननाश तत्।
प्रहर्षं च परं जग्मुः सकला देवतागणाः॥

tato hāhākṛtaṃ sarvaṃ daityasainyaṃ nanāśa tat|
praharṣaṃ ca paraṃ jagmuḥ sakalā devatāgaṇāḥ||

TEXT POSITION 41

तुष्टुवुस्तां सुरा देवीं सह दिव्यैर्महर्षिभिः।
जगुर्गन्धर्वपतयो ननृतुश्चाप्सरोगणाः॥

tuṣṭuvustāṃ surā devīṃ saha divyairmaharṣibhiḥ|
jagurgandharvapatayo nanṛtuścāpsarogaṇāḥ||

समापन — पुष्पिका

COLOPHON

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके महिषासुरवधस्तृतीयोऽध्यायः॥३॥

iti śrīmārkaṇḍeyapurāṇe sāvarṇike mahiṣāsuravadhastṛtīyo'dhyāyaḥ||3||